

TAMINOT ZANJIRI MENEJMENTDA LOGISTIKA TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

Toshkent Kimyo Texnologiya Instituti

22-63 guruh talabasi

Hakimjonov Lochinbek

Rahbar: Xaydarova Komola

Anotatsiya: Ushbu maqolada ta'minot zanjiri menejmentida logistika tizimini takomillashtirishning ahamiyati, asosiy unsurlari, takomillashtirish zarurati va yo'nalishlari tahlil qilinadi. Logistika jarayonlarini avtomatlashtirish, raqamlashtirish, zaxiralarni samarali boshqarish, transport va ombor infratuzilmasini optimallashtirish hamda yetkazib beruvchilar bilan strategik hamkorlik orqali korxona xarajatlarini kamaytirishi, yetkazib berish tezligini oshirishi va mijozlarga xizmat sifatini yaxshilashi ko'rsatib berilgan. Maqola shuningdek, takomillashtirish natijalari va kutilayotgan samaralarini tahlil qiladi, zamonaviy SCMning raqobatbardoshlikdagi ahamiyatini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: Ta'minot zanjiri menejmenti, Logistika tizimi, Ta'minot zanjirini optimallashtirish, Transport va ombor logistikasi, Raqamli texnologiyalar, Zaxiralarni boshqarish, Yetkazib beruvchilar bilan hamkorlik, SCM samaradorligi, Logistika xarajatlarini kamaytirish, Mijozlarga xizmat sifati

Kirish: Global bozor munosabatlarining chuqurlashuvi, raqobatning kuchayishi va iste'molchi talablarining tez o'zgarib borishi korxonalardan samarali ta'minot zanjiri menejmentini shakllantirishni talab qilmoqda. Ta'minot zanjiri — bu mahsulotning xomashyodan to yakuniy iste'molchiga yetib borguncha bo'lgan jarayonlar majmuasi bo'lib, undagi har bir bo'g'inning muvofiqlashtirilgan ishlashi korxonaning sifat, tezlik va xarajat bo'yicha ustunlikka erishishiga xizmat qiladi.

Shu bois logistika tizimini takomillashtirish ta'minot zanjirining samaradorligida hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Asosiy qism: Ta'minot zanjiri menejmenti (Supply Chain Management – SCM) – bu korxona faoliyatining barcha bo'g'inlarini bir tizimga birlashtirgan holda boshqarish jarayonidir. U xomashyodan tortib, tayyor mahsulotni yakuniy iste'molchiga yetkazishgacha bo'lgan moddiy, axborot va moliyaviy oqimlarni muvofiqlashtirishni o'z ichiga oladi.

SCMning asosiy vazifasi – korxona resurslaridan maksimal samaradorlik bilan foydalanish, xarajatlarni kamaytirish va mijozlarga xizmat ko'rsatish darajasini oshirishdir. Shu maqsadda ta'minot zanjiri menejmenti har bir bo'g'in – yetkazib beruvchi, ishlab chiqaruvchi, ombor, transport va distribyutor – faoliyatini yagona strategiya asosida uyg'unlashtiradi.

Zamonaviy raqobat sharoitida SCM nafaqat ichki jarayonlarni optimallashtirish, balki bozor talablariga tez moslashish va innovatsion yechimlarni joriy qilish imkonini beradi. Bu esa korxonaning raqobatbardoshligini oshiradi, mahsulot sifatini yaxshilaydi va xarajatlarni kamaytiradi. Shu bois, samarali ta'minot zanjiri menejmenti korxona strategiyasining ajralmas qismiga aylanib, uning barqaror o'sish va rivojlanishini ta'minlaydi.

Logistika tizimi – bu ta'minot zanjirining samarali ishlashini ta'minlovchi asosiy vosita bo'lib, moddiy, axborot va moliyaviy oqimlarni boshqarish jarayonlarini o'z ichiga oladi. U korxona faoliyatining har bir bo'g'inini muvofiqlashtirish orqali mahsulotning xomashyodan tayyor shaklda yakuniy iste'molchiga yetib borishini kafolatlaydi.

Logistika tizimi bir nechta asosiy unsurlardan iborat bo'lib, ular bir-birini to'ldiradi va tizimning umumiy samaradorligini oshiradi:

➤ **Xarid logistikasi** – yetkazib beruvchilarni tanlash, shartnomalar tuzish va xomashyolarni yetkazib olish jarayonlarini boshqaradi. Bu bo‘g‘in resurslarni o‘z vaqtida va optimal narxda ta‘minlashga xizmat qiladi.

➤ **Ishlab chiqarish logistikasi** – ishlab chiqarish jarayonida moddiy oqimlarni rejalashtirish va nazorat qilishni o‘z ichiga oladi, bu esa ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi.

➤ **Ombor logistikasi** – mahsulotni saqlash, saralash, qadoqlash va inventar nazoratini ta‘minlaydi. Ombor tizimining samarali ishlashi zaxiralarni optimallashtirish va yetkazib berish muddatini qisqartirish imkonini beradi.

➤ **Transport logistikasi** – mahsulotni belgilangan marshrut va transport vositalari orqali tezkor va ishonchli yetkazib berishni tashkil qiladi, shu bilan yetkazib berish xarajatlarini kamaytiradi.

➤ **Taqsimot (distribyutsiya) logistikasi** – tayyor mahsulotni savdo tarmoqlari va yakuniy iste‘molchiga yetkazishni boshqaradi, bu esa mijozlarga xizmat sifatini oshiradi.

➤ **Axborot logistikasi** – barcha bo‘g‘inlar o‘rtasida real vaqt ma‘lumot almashinuvini ta‘minlaydi, jarayonlarni monitoring qiladi va boshqaruv qarorlarini asoslaydi.

Shu tarzda, logistika tizimi barcha bo‘g‘inlar o‘rtasida uzluksiz va samarali aloqani ta‘minlab, ta‘minot zanjirining barqaror va raqobatbardosh ishlashini kafolatlaydi.

1-jadval.

Logistika tizimi va uning asosiy unsurlari

Logistika bo‘g‘ini	Asosiy vazifalari	Samaradorlikka ta‘siri
Xarid logistikasi	Yetkazib beruvchilarni tanlash, xomashyolarni yetkazib olish	Xarajatlarni kamaytiradi, yetkazib berishni vaqtida ta‘minlaydi

Logistika bo'g'ini	Asosiy vazifalari	Samaradorlikka ta'siri
Ishlab chiqarish logistikasi	Ishlab chiqarish jarayonida moddiy oqimlarni boshqarish	Ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi, ishlab chiqarish jarayonida uzilishlarni kamaytiradi
Ombor logistikasi	Saqlash, saralash, qadoqlash, inventar nazorati	Zaxiralarni optimallashtiradi, yetkazib berish muddatini qisqartiradi
Transport logistikasi	Mahsulotni optimal marshrut va transport vositalari orqali yetkazish	Yetkazib berish tezligini oshiradi, transport xarajatlarini kamaytiradi
Taqsimot (distribyutsiya)	Mahsulotni savdo tarmoqlari va yakuniy iste'molchiga yetkazish	Mijozlarga xizmat sifatini oshiradi, bozor qamrovini kengaytiradi
Axborot logistikasi	Real vaqt ma'lumot almashinuvi, monitoring, tahlil va boshqaruv	Qaror qabul qilish tezligini oshiradi, jarayonlarni shaffof qiladi

Bugungi global bozor sharoitida korxonalar samarali va raqobatbardosh bo'lish uchun logistika tizimini takomillashtirishga majburdir. Bu zarurat bir necha omillardan kelib chiqadi.

Birinchidan, transport va saqlash xarajatlari ortib borayotgani korxonalarda jarayonlarni optimallashtirishni talab qiladi. Samarali logistika tizimi xarajatlarni kamaytirish va resurslardan maksimal foyda olish imkonini beradi.

Ikkinchidan, iste'molchi talablarining tez o'zgarishi va yetkazib berish muddatiga bo'lgan talabning oshishi, korxonani tez va ishonchli yetkazib berish tizimini joriy qilishga majbur qiladi. Bu esa logistika jarayonlarini modernizatsiya qilish va raqamlashtirishni talab etadi.

Uchinchidan, ombor va zaxira xarajatlarini optimallashtirish, ortiqcha zaxiralarni kamaytirish va mahsulot oqimini tezlashtirish uchun yangi boshqaruv usullarini joriy etish zarur. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar (ERP, WMS, IoT, Big Data) yordamida jarayonlarni avtomatlashtirish va axborot oqimini tezlashtirish logistika tizimining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Shuningdek, global va mintaqaviy integratsiya jarayonlari, yetkazib beruvchilar bilan strategik hamkorlik va real vaqt ma'lumot almashinuvi tizimlarini joriy qilish logistika tizimini takomillashtirish zaruratini yanada kuchaytiradi.

Shu tarzda, logistika tizimini modernizatsiya qilish korxonalarga xarajatlarni kamaytirish, yetkazib berish tezligini oshirish, mijozlarga xizmat sifatini yaxshilash va raqobatbardoshligini mustahkamlash imkonini beradi.

Logistika tizimini takomillashtirish korxonaning samaradorligini oshirish va raqobatbardoshligini mustahkamlash uchun bir nechta asosiy yo'nalishlar orqali amalga oshiriladi.

1. Raqamli texnologiyalarni joriy etish. Zamonaviy logistika jarayonlarida ERP, MRP II, WMS va TMS tizimlaridan foydalanish jarayonlarni avtomatlashtiradi, axborot almashinuvi tezligini oshiradi va xatoliklarni kamaytiradi. Shu bilan birga, Big Data va sun'iy intellekt asosida talabni prognozlash, IoT qurilmalari yordamida yuklarni real vaqt rejimida kuzatish imkoniyatlari yaratiladi.

2. Transport va ombor infratuzilmasini optimallashtirish. Mahsulot yetkazib berish samaradorligini oshirish uchun transport marshrutlarini matematik modellar yordamida rejalashtirish, avtomatlashtirilgan ombor texnologiyalarini joriy etish, shuningdek, transport vositalarini modernizatsiya qilish muhimdir. Bu jarayonlar yetkazib berish tezligini oshiradi va xarajatlarni kamaytiradi.

3. Yetkazib beruvchilar bilan strategik hamkorlik. Uzluksiz va sifatli ta'minot uchun yetkazib beruvchilar bilan uzoq muddatli shartnomalar tuzish, "Just-in-time (JIT)" tizimini qo'llash, shuningdek, yetkazib beruvchilarni baholash va reytinglash tizimini joriy qilish muhim rol o'ynaydi. Bu esa zaxiralarni kamaytirish va yetkazib berish muddatlarini qisqartirish imkonini beradi.

4. Zaxiralarni samarali boshqarish. Ombordagi mahsulotlarni ABC/XYZ tahlili yordamida guruhlash, EOQ modeli asosida iqtisodiy buyurtma hajmini aniqlash va

qayta buyurtma nuqtasini belgilash orqali zaxira samaradorligini oshirish mumkin. Bu ortiqcha zaxiralarni kamaytirib, xarajatlarni optimallashtiradi.

5. Integratsiyalashgan axborot tizimlari: Ta'minot zanjiri bo'g'inlari o'rtasida real vaqt rejimida ma'lumot almashinuvi, blokcheyn texnologiyasi orqali shaffoflikni ta'minlash logistika jarayonlarini yaxshilaydi va qaror qabul qilish tezligini oshiradi.

6. Logistika xarajatlarini optimallashtirish. Qadoqlashni standartlashtirish, transportni birlashtirish (consolidation), ombor maydonlaridan samarali foydalanish orqali logistika xarajatlarini kamaytirish mumkin. Bu esa umumiy ta'minot zanjiri samaradorligini oshiradi.

Shu tarzda, yuqoridagi yo'nalishlar logistika tizimini takomillashtirish orqali korxonaga xarajatlarni kamaytirish, jarayonlarni tezlashtirish va mijozlarga xizmat sifatini oshirish imkonini beradi.

2-jadval.

Logistika tizimini takomillashtirish yo'nalishlari

Takomillashtirish yo'nalishi	Asosiy faoliyati	Kutilayotgan samarasi
Raqamli texnologiyalarni joriy etish	ERP, WMS, TMS tizimlarini joriy etish, Big Data va IoT orqali jarayonlarni monitoring qilish	Axborot oqimi tezlashadi, xatoliklar kamayadi, qaror qabul qilish tezlashadi
Transport va ombor infratuzilmasini optimallashtirish	Marshrutlarni rejalashtirish, avtomatlashtirilgan ombor texnologiyalari, transportni modernizatsiya qilish	Yetkazib berish tezligi oshadi, transport va saqlash xarajatlari kamayadi
Yetkazib beruvchilar bilan strategik hamkorlik	Uzoq muddatli shartnomalar, JIT tizimi, yetkazib beruvchilarni baholash va reytinglash	Zaxiralar kamayadi, yetkazib berish muddatlari qisqaradi, ta'minot barqarorlashadi
Zaxiralarni samarali boshqarish	ABC/XYZ tahlili, EOQ modeli, qayta buyurtma nuqtasini belgilash	Ortikcha zaxiralar kamayadi, xarajatlar optimallashtiriladi

Takomillashtirish yo‘nalishi	Asosiy faoliyati	Kutilayotgan samarasi
Integratsiyalashgan axborot tizimlari	Real vaqt rejimida ma’lumot almashinuvi, blokcheyn texnologiyasi	Jarayonlar shaffof bo‘ladi, qaror qabul qilish tezligi oshadi
Logistika xarajatlarini optimallashtirish	Qadoqlashni standartlashtirish, transportni birlashtirish, ombordan samarali foydalanish	Umumiy logistika xarajatlari kamayadi, ta’minot zanjiri samaradorligi oshadi

Logistika tizimini takomillashtirish korxonaning samaradorligini oshirish va raqobatbardoshligini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon natijasida bir nechta asosiy ijobiy o‘zgarishlar kuzatiladi.

Birinchiidan, yetkazib berish muddati qisqaradi. Avtomatlashtirilgan transport va ombor tizimlari, optimallashtirilgan marshrutlar hamda real vaqt rejimida monitoring mahsulotlarni tez va ishonchli yetkazib berishga imkon yaratadi.

Ikkinchiidan, transport va ombor xarajatlari kamayadi. Zaxiralarni samarali boshqarish, qadoqlashni standartlashtirish va transportni birlashtirish xarajatlarni sezilarli darajada optimallashtiradi.

Uchinchiidan, mahsulot tannarxi pasayadi. Xarajatlarni kamaytirish va jarayonlarni optimallashtirish natijasida ishlab chiqarish va yetkazib berish xarajatlari kamayadi, bu esa mahsulotning umumiy tannarxini pasaytiradi.

Shuningdek, mijozlarga xizmat ko‘rsatish sifati oshadi. Yetkazib berish tezligi va ishonchliligi, shuningdek, axborot tizimlarining shaffofligi mijozlarning qoniqishini oshiradi va korxona brendiga bo‘lgan ishonchni mustahkamlaydi.

Bundan tashqari, korxonaning raqobatbardoshligi kuchayadi. Takomillashtirilgan logistika tizimi raqobatchilarga nisbatan tezkorlik, sifat va xarajatlar bo‘yicha ustunlik beradi, shuningdek, global bozorga moslashuv imkonini yaratadi.

Shu tarzda, ta'minot zanjiri menejmentida logistika tizimini takomillashtirish xarajatlarni kamaytirish, jarayonlarni tezlashtirish, mijozlarga xizmat sifatini oshirish va korxonaning barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Ta'minot zanjiri menejmentida logistika tizimini takomillashtirish korxonaning samaradorligi va raqobatbardoshligini oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Logistika jarayonlarini avtomatlashtirish, raqamlashtirish, zaxiralarni optimal boshqarish, transport va ombor infratuzilmasini modernizatsiya qilish, shuningdek, yetkazib beruvchilar bilan strategik hamkorlikni yo'lga qo'yish orqali xarajatlar kamayadi, yetkazib berish tezligi oshadi va mijozlarga xizmat sifati yaxshilanadi. Natijada, korxona nafaqat ichki jarayonlarini samarali boshqaradi, balki global bozorga moslashgan raqobatbardosh subyektga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Axinjanovna, Xaydarova Kamola. "YANGI BOZORLARGA KIRISH STRATEGIYALARI." *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi* 44.2 (2025): 133-143.
2. Хайдарова К. А. ОСНОВНЫЕ ЦЕЛЫ МАРКЕТИНГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯХ ХИМИЧЕСКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ //Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting. – 2025. – Т. 5. – №. 03. – С. 180-184.
3. Rafukjonkhojiev O. A local perspective on sustainable supply chain management in Uzbekistan //YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT. – 2025. – Т. 3. – №. 3.
4. Makhmutullaeva, Sevinch. "Innovations in export logistics for Uzbekistan's produce." *YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT* 2.7 (2024).
5. Касимова Ф. Т. ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В МАЛОМ БИЗНЕСЕ //Scientific Conference on Multidisciplinary Studies. – 2025. – С. 396-401.
6. Shokirov Y. Digital technologies in supply chain management: cost efficiency with iot, ai, and blockchain //YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT. – 2024. – Т. 2. – №. 12.